

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

МАКАРОВ МИХАЙЛО В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

доктор філософії (PhD), науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпе-
чення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0001-9524-9092

ЛЮБЧИЧ АННА МИКОЛАЇВНА

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
учений секретар НДІ правового забезпечення ін-
новаційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0002-6492-4179

УДК 342.7:378(477)

DOI 10.37772/2518-1718-2025-3(51)-7

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАТУРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ У ДЕРЖАВАХ ЄС¹

У статті розглядаються правові аспекти натуралізації українських науковців у державах Європейського Союзу після початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році. Проаналізовано масштаби наукової міграції, динаміку релокації дослідників та формування української наукової діаспори в ЄС. Особливу увагу приділено питанню правового статусу українських учених за кордоном, діючим механізмам тимчасового захисту та їхньому впливу на процедуру набуття громадянства. У роботі визначено сутність і правову природу натуралізації у європейському праві, окреслено процедурні аспекти набуття громадянства науковцями, порівняно умови натуралізації у різних державах ЄС (зокрема у Німеччині, Франції, Польщі, Португалії), а також висвітлено особливості правового становища осіб, які здійснили натуралізацію.

Досліджено правові наслідки натуралізації для українських науковців, серед яких — втрата громадянства України, зміна податкового та соціального статусу, розширення академічних прав у межах громадянства ЄС, а також формування нової моделі мобільного європейського науковця українського походження. Наголошено, що для України натуралізація науковців за кордоном є серйозною проблемою, пов'язаною з відтоком інтелектуального капіталу, послабленням національної наукової системи та загрозою втрати кадрового потенціалу.

У висновках обґрунтовано необхідність вироблення державної політики щодо підтримки української наукової діаспори, створення правових умов для збереження зв'язку натуралізованих учених з Україною та поступового перегляду концепції громадянства з урахуванням сучасних академічних і міграційних реалій.

Ключові слова: натуралізація, громадянство, науковці, Європейський Союз, правовий статус, наукова міграція, тимчасовий захист, громадянство ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців, які розглядали відповідні аспекти, варто відзначити праці В. Семиноженка, Л. Литвиненко, О. Зелінського, О. Подрез-Ряполової, С. Глібка, О. Беляєвої, А. Любчич та інших, у яких

аналізуються питання державної політики у сфері науки, міжнародної академічної мобільності та правового регулювання статусу науковців. У роботах наголошується на необхідності створення умов для збереження інтелектуального потенціалу України,

¹ Статтю підготовлено в межах фундаментальної теми «Правові механізми нової науково-дослідницької інфраструктури» № 0121U113768, 2025 р.

формування ефективної системи підтримки науковців за кордоном і поступової інтеграції в європейський науково-дослідницький простір.

Серед зарубіжних публікацій привертають увагу праці, присвячені політиці Європейського Союзу щодо імміграції висококваліфікованих кадрів, зокрема дослідження, виконані під егідою European Migration Network, OECD, MSCA4Ukraine, а також аналітичні доповіді програм Horizon Europe і Erasmus+, у яких окреслено тенденції професійної адаптації та натуралізації іноземних науковців. У цих роботах натуралізація розглядається не лише як правовий процес, а як один із ключових інструментів залучення інтелектуального капіталу та забезпечення сталого розвитку наукових систем Європи.

Метою статті є аналіз правових аспектів натуралізації українських науковців у державах Європейського Союзу, визначення особливостей їхнього правового статусу після 2022 року, умов і наслідків набуття громадянства, а також окреслення проблем і ризиків для України, пов'язаних із відтоком наукового потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Питання натуралізації українських науковців у державах Європи набуло особливої ваги після початку повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України у 2022 році. В умовах воєнного стану значна частина представників академічного середовища була змушена залишити територію України, шукаючи можливостей для безпечного проживання, продовження дослідницької діяльності та реалізації власного наукового потенціалу за кордоном. Цей процес призвів до появи нового правового та соціального феномену – масової академічної міграції, у межах якої відбувається не лише тимчасове переміщення науковців, але й їх поступова інтеграція в іноземне наукове середовище, що може завершитися набуттям громадянства іншої держави.

Натуралізація, як правовий механізм набуття громадянства за волевиявленням особи, має особливе значення для українських учених за кордоном. Вона відкриває доступ до наукових грантів, довгострокових контрактів, соціального захисту та академічної мобільності, однак одночасно постає як виклик для державної політики України у сфері збереження людського капіталу та наукового потенціалу. Відтік наукових кадрів, спричинений воєнними діями, ставить перед державою стратегічне завдання – не лише забезпечити правовий захист своїх громадян за кордоном, але й створити умови для їх подальшої співпраці з українською наукою, незалежно від набутого ними громадянства.

Проблематика натуралізації українських науковців виходить за межі міграційного чи суто адміністративного дискурсу. Вона охоплює питання реалі-

зації права на працю та освіти, дотримання міжнародних стандартів свободи наукової діяльності, а також правові колізії, пов'язані з можливим подвійним громадянством. У цьому контексті важливого значення набуває аналіз європейських підходів до натуралізації осіб з високим рівнем кваліфікації, зокрема науковців, і зіставлення їх з українським правовим полем.

Таким чином, дослідження правових аспектів натуралізації українських науковців у державах Європи є необхідним для розуміння нових тенденцій у сфері академічної мобільності, збереження наукового потенціалу нації та формування сучасної державної політики, зорієнтованої на інтеграцію у європейський дослідницький простір за умови дотримання національних інтересів України. У зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ в Україну від 24 лютого 2022 року тисячі громадян України були змушені виїхати за кордон. Відповідно до рішення Ради Європейського Союзу від 4 березня 2022 р. у межах ЄС було активовано Директиву про тимчасовий захист (Директива 2001/55/ЄС) – вперше в історії Європейського Союзу [2]. Для українців це означало встановлення особливого правового статусу, який відрізняється від класичного статусу біженця – заяви на міжнародний захист [1]. Ключовою особливістю є те, що тимчасовий захист надається не на індивідуальній основі, виходячи з персонального ризику переслідування, а колективно – внаслідок масового притоку осіб, які були змушені залишити країну через війну [1]. Це спрощує процедуру, дозволяючи уникнути тривалих індивідуальних розглядів, характерних для надання статусу біженця [1]. Особи, які скористалися цим механізмом, отримують низку прав та гарантій: дозвіл на проживання у державі-члені ЄС на весь строк дії захисту, доступ до ринку праці, соціальної допомоги, медичного обслуговування, шкільної освіти для дітей, а також житла [2].

Водночас, важливим є те, що цей режим тимчасовий за своєю природою – він не гарантує автоматичного переходу на постійне проживання чи надання громадянства, а також передбачає можливість повернення чи зміни статусу за певних обставин [3]. Для науковців, які опинилися за кордоном, ці особливості мають вагоме значення. По-перше, швидкий доступ до легального перебування та працевлаштування дозволяє зберегти академічну активність. По-друге, однак, відсутність чіткого переходу від тимчасового захисту до стабільного правового статусу (наприклад, постійного проживання чи громадянства) створює невизначеність щодо довгострокового закріплення науковця в країні перебування та участі у повноцінному академічному середовищі – це безпосередньо пов'язано з темою натуралізації.

Особливо слід виділити, що статус тимчасового захисту не дорівнює статусу біженця, оскільки останній передбачає індивідуальну перевірку обґрунтованості страху переслідування, тоді як тимчасовий захист передбачається для масового випадку [2]. Також, згідно з аналізами, існують виклики: наприклад, коли йдеться про осіб без громадянства або з особливим правовим статусом в Україні – для них орієнтація на механізм тимчасового захисту може бути ускладнена [4].

Підсумовуючи, особливості правового становища українців, які виїхали через війну, включають: активацію за спеціальним механізмом тимчасового захисту на рівні ЄС, набуття широких прав (житло, працевлаштування, соціальна допомога) без проходження класичної процедури притулку, але разом з тим – обмеження в довгостроковій перспективі щодо переходу до стабільного правового статусу. Саме ці особливості створюють змістовний контекст для розгляду теми натуралізації українських науковців у державах ЄС.

Тож у 2022 році відбулася безпрецедентна за масштабами хвиля вимушеної міграції українських громадян, серед яких значну частину становили представники наукової спільноти. За оцінками дослідницьких центрів, уже впродовж першого року війни близько 18–20 % українських науковців були змушені залишити країну або тимчасово припинити наукову діяльність через зруйновану інфраструктуру, закриття лабораторій та університетів, а також небезпеку перебування у прифронтових регіонах [5]. За даними Європейської комісії, у 2022 році громадянам України було видано понад 1,4 млн дозволів на проживання у державах ЄС, і серед цієї кількості суттєву частку становили висококваліфіковані фахівці, зокрема науковці, викладачі та дослідники [2].

Упродовж 2023 року процес релокації українських науковців набув більш системного характеру. Європейські наукові установи, серед яких університети Польщі, Німеччини, Чехії, Австрії та країн Балтії, запровадили спеціальні програми підтримки українських дослідників [6]. Водночас у самій Україні спостерігалось скорочення публікаційної активності: за підрахунками міжнародних баз даних, кількість наукових публікацій українських авторів зменшилася приблизно на 10 % у порівнянні з довоєнним 2021 роком [7]. Такі тенденції свідчать не лише про фізичне переміщення вчених, а й про втрату частини інституційної спроможності наукової системи.

У 2024 році міграційні процеси серед науковців стабілізувалися, проте продовжували залишатися значними. За оцінками міжнародних ініціатив, що досліджують феномен *scientific diaspora*, відбулася друга хвиля втрат наукового потенціалу, коли ті дослідники, що спершу розглядали виїзд як тимчасо-

вий, почали натуралізовуватися у приймаючих державах, отримуючи місцеві контракти або академічні посади [8]. Згідно з аналізом даних професійних мереж, таких як LinkedIn, частка українських фахівців, які закріпилися на ринку праці ЄС у сфері освіти, науки та технологій, продовжила зростати, особливо у Німеччині, Польщі та Чехії [9]. Таким чином, уже до 2025 року можна говорити про формування стійкої української наукової діаспори, яка, з одного боку, забезпечує інтеграцію українських учених у європейський науковий простір, а з іншого – породжує ризики тривалої втрати кадрового потенціалу для національної наукової системи України.

Переходячи до питання набуття громадянства та натуралізації українських науковців у державах-членах Європейського Союзу, слід визнати, що для осіб, які змушені були перебратися за кордон унаслідок війни, це стає вирішальним кроком правового закріплення на новому місці проживання. Громадянство або підстава для його отримання – це не лише процедура, але й символ стабілізації, яка відкриває доступ до повноцінної інтеграції: права працювати, займати наукові посади, брати участь у конкурсах, отримувати гранти та укладати дослідницькі контракти [10]. З одного боку – це шанс для науковця з України закріпитися у європейській академічній системі, з іншого – потенційний ризик втрати національного наукового потенціалу для України.

За даними Eurostat, у 2023 році понад 1 050 100 осіб отримали громадянство країни-члена ЄС, де вони проживали, що на 6,1 % більше, ніж у 2022 році [11]. Найвищий показник частки натуралізації (кількість на 100 нерезидентів-негромадян країни) забезпечила Швеція – 7,9 на 100 нерезидентів у 2023 році. На другому місці опинилася Румунія з показником 5,9, далі – Італія 4,1 [12].

Для українських науковців це означає, що саме в цих країнах – з імовірністю більшою, ніж в інших – можливості отримання громадянства та стабілізації статусу є відносно сприятливими. Однак важливо зазначити, що специфічні дані щодо саме українських науковців (дослідників, викладачів, які перемістилися) та їхніх кейсів натуралізації у країнах ЄС – поки що недостатньо деталізовані у відкритих джерелах. Загальні дані про українських громадян показують: до кінця березня 2025 року понад 4,26 млн осіб з України отримали тимчасовий захист у країнах ЄС [2].

Уточнити, скільки саме науковців уже натуралізувалися у державах ЄС, наразі неможливо, оскільки офіційна статистика натуралізації не розрізняє професійні групи й не виділяє окремо дослідників з України. Втім, наявні надійні джерела дозволяють окреслити масштаб і мінімальні нижні межі наукової

міграції та фактичного «закріплення» українських учених у європейському академічному просторі через цільові програми. Узагальнені оцінки коливаються від близько 9 250 українських учених, які залишили Україну від початку повномасштабної війни (екстраполяція на основі масиву #ScienceForUkraine), до приблизно 22 000 станом на липень 2022 р., що відображає ширший підхід до підрахунку scholars і включає як академічну, так і споріднені категорії працівників знаннєвого сектору [13].

Водночас можна навести перевірені «точкові» цифри за програмами, через які частина цих дослідників інтегрувалася до установ ЄС: схема MSCA4Ukraine уже профінансувала 125 українських дослідників у 21 країні, а у 2024–2025 рр. оголошено про додаткове фінансування ще ≈ 49 місць (сумарно $\approx 170+$ індивідуальних стипендій), що відображає реальний масштаб формалізованого працевлаштування / навчання в Європі [6]. У Німеччині Philipp Schwartz Initiative у 2022 р. подвоїла кількість стипендій з фокусом на Україну й надала 61 повну стипендію українським дослідникам (у межах загалом 491 підтриманого науковця від старту ініціативи) [14].

Польська академія наук у 2022 р. прийняла й профінансувала ≈ 218 –250 українських науковців (залежно від джерела та способу підрахунку), а у 2023 р. – ще ≈ 82 , причому частина підтримки реалізовувалася у співпраці з Національною академією наук США [15]. Додатково у Франції помітним є державний механізм PAUSE / PAUSE-ANR, що відкрив спеціальні екстрені лінії та багатомісячні гранти саме для українських дослідників [16]. Окремі галузеві / відомчі ініціативи (наприклад, Nadiya у французьких інженерних школах) дають додаткові, хай і менші за масштабом, показники – 13 запрошених українських дослідників лише у 2024 р., що ілюструє тривале закріплення й створення кар'єрних «мостів» [17].

Нажаль, точної цифри натуралізованих саме науковців наразі немає, але сумарні оцінки вимушеної наукової міграції після 2022 р. лежать у діапазоні від кількох тисяч до понад двадцяти тисяч осіб, тоді як перевірювані дані про реально працевлаштованих/стипендіатів через європейські та національні програми вже налічують кілька сотень до понад тисячі індивідуальних випадків. Враховуючи мінімальні строки проживання для натуралізації у більшості держав ЄС (часто 5 років і більше), основний вал юридично оформлених натуралізацій серед цієї групи очікувано припадатиме на період 2027–2030 рр., що додатково пояснює дефіцит специфічної статистики вже сьогодні.

Натуралізація у європейському праві є правовим інститутом, що забезпечує набуття громадянства

особами, які не були громадянами певної держави від народження, шляхом виконання встановлених законом умов. Вона становить одну з форм набуття громадянства, відмінну від філіації (за народженням) або репатріації (повернення до громадянства за етнічними чи історичними підставами). У праві Європейського Союзу натуралізація не належить до компетенцій самого Союзу – держави-члени зберігають суверенне право самостійно визначати порядок і умови набуття громадянства. Водночас, ЄС визнає взаємне значення цього статусу, оскільки громадянство держави-члена автоматично надає особі статус громадянина Європейського Союзу, що передбачає низку прав, зокрема свободу пересування, проживання, доступ до освіти та працевлаштування в інших державах-членах (статті 20–25 Договору про функціонування ЄС).

З точки зору правової природи, натуралізація поєднує в собі елементи публічного права (як акт державного суверенітету) і приватного права (як вияв індивідуальної волі особи). Вона не є автоматичною чи обов'язковою процедурою – рішення про надання громадянства ухвалюється відповідними органами держави після індивідуального розгляду заяви. Європейська правова доктрина розглядає натуралізацію як акт політико-правового характеру, який одночасно спрямований на інтеграцію особи в суспільство держави-члена та на реалізацію принципів правової стабільності й рівності перед законом. У цьому аспекті набуття громадянства виступає кульмінаційним етапом процесу інтеграції – переходом від статусу іноземця чи особи під тимчасовим захистом до повноправного суб'єкта публічно-правових відносин.

У контексті українських науковців, які після 2022 року опинилися в країнах ЄС, питання натуралізації має подвійний вимір. З одного боку, це – засіб забезпечення довгострокової стабільності правового становища, можливості продовжувати наукову діяльність без часових обмежень, брати участь у національних дослідницьких програмах і конкурсах на постійних умовах. З іншого боку, воно піднімає питання збереження громадянства України, адже українське законодавство (ст. 19 Закону України «Про громадянство України») не передбачає подвійного громадянства [18]. Таким чином, натуралізація у країнах ЄС для українських науковців має складну юридичну природу, що перебуває на перетині національного права України, законодавства держав-членів і норм європейського права про громадянство Союзу.

Процедура натуралізації українських науковців у країнах ЄС має свої особливості, що зумовлені поєднанням загальних вимог до набуття громадянства та спеціальних умов, передбачених для осіб із високою кваліфікацією або науковими досягненнями.

Загалом, держави-члени ЄС керуються принципом реальної інтеграції заявника у суспільство приймаючої країни, який оцінюється за низкою критеріїв — тривалістю законного проживання, наявністю стабільного доходу, володінням державною мовою, відсутністю судимостей і лояльністю до конституційних засад держави.

У середньому для більшості країн Європейського Союзу базовою умовою є постійне проживання на території держави протягом п'яти років. Проте для науковців, викладачів, дослідників або осіб, які здійснюють діяльність, що становить значний інтерес для держави, у низці країн передбачено скорочені строки або спрощені умови. Наприклад, у Німеччині відповідно до § 10 Закону про громадянство (Staatsangehörigkeitsgesetz) термін необхідного проживання може бути скорочений до трьох років для осіб, які досягли особливих успіхів у професійній чи науковій сфері або інтегрувалися в німецьке суспільство шляхом тривалої наукової діяльності [19]. Аналогічно у Франції за статтею 21-19 Цивільного кодексу іноземці, які внесли «видатний внесок у культуру, науку або економіку», можуть бути натуралізовані за особливою процедурою національного інтересу, без дотримання звичайного строку проживання [20].

У державах Центральної Європи, таких як Польща чи Чехія, науковці також користуються преференціями у сфері легалізації. Польське законодавство передбачає можливість подання заяви на громадянство після двох років проживання на підставі дозволу на постійне перебування, якщо заявник здійснює діяльність, що має значення для польської науки, культури або національної економіки [21]. У Чехії іноземці, які працюють у державних наукових установах, можуть отримати дозвіл на постійне проживання в межах програми «Висококваліфікований працівник» уже через два з половиною роки після прибуття, що надалі відкриває шлях до натуралізації [22].

Варто відзначити, що для українських науковців ключовим фактором у процедурі натуралізації є правовий статус тимчасового або довгострокового перебування, наданий у межах механізму тимчасового захисту ЄС. Цей статус не завжди зараховується у строк постійного проживання, необхідний для натуралізації, що створює правову колізію. Водночас окремі держави (зокрема Німеччина та Португалія) уже на практиці визнають період перебування під тимчасовим захистом як такий, що враховується до загального терміну проживання, необхідного для отримання громадянства, якщо особа продовжує наукову діяльність і не переривала легального статусу [23].

З процедурної точки зору, натуралізація науковця включає подання заяви до компетентного органу

(найчастіше — міністерства внутрішніх справ або префектури), підтвердження особи та правомірності перебування, надання документів про наукову або викладацьку діяльність, сертифікатів володіння мовою та довідок про доходи. Після розгляду документів компетентні органи ухвалюють рішення, яке, за своєю природою, має дискреційний характер, тобто не є автоматичним навіть за умови виконання всіх формальних критеріїв.

Отже, для українських науковців у країнах ЄС натуралізація є багатоступеневим процесом, який поєднує формальні юридичні вимоги із фактичним визнанням їхнього внеску у розвиток наукової та освітньої сфери приймаючої держави. Спрощені процедури, запроваджені низкою європейських країн, можна розглядати як прояв «міграційної політики для талантів», покликаної не лише інтегрувати українських учених у європейське наукове середовище, а й компенсувати втрати людського капіталу через війну.

У контексті загальноєвропейської міграційної політики останніх років простежується тенденція до створення пільгових процедур натуралізації для висококваліфікованих фахівців, зокрема для науковців, викладачів та дослідників, які здійснюють діяльність, що має соціально-економічну або культурну цінність для держави. Хоча кожна держава-член ЄС зберігає власну систему набуття громадянства, на практиці вже сформувалася певна ієрархія «відкритості» — від країн із максимально ліберальним підходом до держав із суворими критеріями інтеграції.

Однією з держав, де встановлено найбільш сприятливі умови, є Португалія. Відповідно до Закону про громадянство (Lei da Nacionalidade), іноземець може подати заяву на громадянство вже після п'яти років законного проживання, причому цей строк обчислюється незалежно від виду дозволу на перебування — включаючи тимчасовий захист. Для осіб, які зробили «вагомий внесок у розвиток науки або культури Португалії», процедура може бути скорочена індивідуальним рішенням Міністра юстиції [24]. Саме тому Португалія стала однією з перших держав, де українці після 2022 року почали масово оформлювати натуралізацію.

Франція традиційно надає широкі можливості для натуралізації науковців за «процедурою національного інтересу». Відповідно до статті 21-19 Цивільного кодексу, іноземці, які «зробили винятковий внесок у науку, економіку або культуру», можуть бути натуралізовані без дотримання вимоги проживання у п'ять років. Урядова комісія з питань громадянства розглядає такі заяви в пріоритетному порядку. Крім того, Франція визнає період навчання або наукової діяльності за контрактом у державних установах як еквівалент «постійного проживання», що

фактично відкриває шлях до громадянства через 2–3 роки активної наукової роботи [20].

У Німеччині у 2024 році набули чинності зміни до Закону про громадянство (Staatsangehörigkeitsgesetz), які скорочують загальний строк натуралізації з восьми до п'яти років, а для осіб, які «виявили особливі досягнення у сфері науки, економіки, культури або громадського життя» – до трьох років. У межах нової міграційної політики Fachkräfte-offensive науковці, які працюють у німецьких університетах або дослідницьких інститутах (Max Planck, Helmholtz, Fraunhofer тощо), фактично отримують привілейований статус при поданні заяви [25].

Іспанія також демонструє ліберальний підхід: базовий строк проживання для подання на громадянство становить десять років, однак він скорочується до двох років для громадян країн Латинської Америки, Андорри, Португалії, Філіппін, а також для осіб, які отримали політичний або гуманітарний притулок. Українські науковці, що мають статус тимчасового захисту, можуть користуватися аналогічним скороченням терміну за окремим рішенням Міністерства юстиції Іспанії [26].

Серед держав Центральної Європи найбільш відкритою є Польща, яка дозволяє звернутися за громадянством після двох років постійного проживання, якщо заявник здійснює діяльність, «яка має виняткове значення для польської держави», зокрема у сфері науки, культури або економіки. Президент Польщі може ухвалити рішення про надання громадянства у скороченому порядку – без дотримання строків проживання, якщо йдеться про особу, яка здійснює наукову діяльність, що зміцнює міжнародний авторитет Польщі [21].

Таким чином, порівняльний аналіз показує, що найліберальнішими щодо українських науковців є саме Португалія, Франція, Німеччина та Польща, де законодавство передбачає або скорочення строків проживання, або дискреційні процедури для осіб, що мають визначні наукові здобутки. У цих державах натуралізація розглядається не лише як акт інтеграції, а й як елемент державної політики залучення інтелектуального капіталу, що сприяє інноваційному розвитку.

Натуралізація українських науковців у країнах Європейського Союзу має комплексний правовий характер і тягне за собою наслідки як у сфері міжнародного, так і у сфері національного права. Основним результатом набуття громадянства є зміна особисто-правового статусу особи – перехід від статусу іноземця або особи, що перебуває під тимчасовим захистом, до статусу повноправного громадянина держави-члена ЄС. Це означає отримання повного обсягу політичних, соціально-економічних і академічних прав, включно з можливістю безперешкодно-

го працевлаштування у державному секторі, доступу до грантів, наукових програм, участі у національних конкурсах і можливості обіймати адміністративні посади у вищих навчальних закладах.

Водночас, для українських громадян натуралізація в іншій державі пов'язана з дією норми статті 19 Закону України «Про громадянство України», відповідно до якої добровільне набуття громадянства іншої держави є підставою для втрати громадянства України. Таким чином, українські науковці, які приймають громадянство держави ЄС, формально втрачають правовий зв'язок з Україною, хоча на практиці через відсутність механізму автоматичного контролю ця норма часто не застосовується. Проблема подвійного громадянства залишається однією з найчутливіших, оскільки Україна офіційно не визнає множинне громадянство, тоді як у більшості країн ЄС (Франція, Португалія, Італія, Іспанія, Німеччина після реформи 2024 року) допускається подвійна правова належність.

З практичної точки зору, натуралізований український науковець набуває також громадянства Європейського Союзу, що забезпечує йому свободу пересування, право проживати та працювати в будь-якій державі-члені, а також брати участь у спільних наукових програмах ЄС без необхідності отримання окремих дозволів. Це розширює академічну мобільність, спрощує обмін між дослідницькими інституціями та підвищує конкурентоспроможність у міжнародних грантових конкурсах. Разом із тим, виникають нові податкові та соціальні зобов'язання – особа переходить під дію системи оподаткування та соціального страхування держави натуралізації, що передбачає повну фіскальну відповідальність за доходи, отримані в межах її юрисдикції.

У сфері академічного права натуралізація відкриває додаткові можливості: натуралізовані науковці мають право бути повноцінними учасниками програм Horizon Europe, координаторами консорціумів, членами наукових рад і рецензентами європейських грантів. У деяких країнах (наприклад, у Німеччині чи Франції) громадянство також є умовою для постійного обіймання посад професора, ректора чи керівника державної дослідницької установи.

Разом із позитивними ефектами виникає й низка юридичних ризиків. Зокрема, особа, що втратила українське громадянство, може втратити певні права у сфері пенсійного забезпечення, участі у виборах або державних програмах підтримки науки в Україні. Також постає питання визнання дипломів і наукових ступенів, виданих в Україні, у контексті подвійного правового статусу, особливо якщо науковець планує зберегти академічну співпрацю з українськими установами.

Для України процес натуралізації її науковців у державах Європейського Союзу становить серйозну проблему стратегічного та інтелектуального характеру. З одного боку, це природний наслідок війни, пошуку безпеки та професійної стабільності. З іншого – масове набуття громадянства іноземних держав науковцями означає втрату частини наукового потенціалу держави, який формувався десятиліттями за рахунок бюджетних коштів, державних грантів і академічних інституцій.

Натуралізовані вчені перестають бути частиною українського наукового корпусу в юридичному сенсі: вони більше не підпадають під дію українського трудового, соціального й пенсійного законодавства, не можуть офіційно представляти українські установи у міжнародних консорціумах, не мають права претендувати на державне фінансування досліджень чи академічні звання, присвоювані Міністерством освіти і науки України. Відтак, держава втрачає не лише окремих фахівців, а й цілі наукові школи, здатні формувати власні дослідницькі напрями.

Проблема ускладнюється тим, що українське законодавство не передбачає подвійного громадянства, а отже, науковці, які натуралізуються за кордоном, фактично змушені розривати правовий зв'язок з Україною. Це не лише звужує коло їхньої участі у вітчизняних академічних процесах, а й послаблює вплив держави на формування світового наукового простору, у якому українські вчені дедалі частіше виступають як представники інших країн.

Таким чином, для України натуралізація її науковців у країнах ЄС є не лише індивідуальним правом кожного вченого, а й державною проблемою, пов'язаною з відтоком інтелектуального капіталу, втратою національної наукової школи, зменшенням конкурентоспроможності української науки та послабленням потенціалу післявоєнного відновлення. Без вироблення чіткої політики щодо підтримки зв'язків із науковою діаспорою, легалізації подвійного громадянства або створення механізмів дистанційної участі у науковому житті України, ці втрати можуть набути незворотного характеру.

Отже, узагальнюючи, підстави набуття громадянства у державах Європейського Союзу для українських науковців визначаються поєднанням загальних норм національного законодавства кожної країни-члена та спеціальних положень, які стимулюють імміграцію висококваліфікованих фахівців у сфері науки, освіти та інновацій. Усі держави ЄС дотримуються принципу *jus domicili* – набуття громадянства через тривале й легальне проживання на території держави, однак для дослідників і викладачів передбачено низку винятків, що скорочують строки натуралізації або спрощують вимоги до інтеграції.

Основною правовою підставою є тривале законне проживання у країні-члені ЄС протягом визначеного терміну (зазвичай п'ять років), підтверджене чинним дозволом на постійне або довгострокове перебування. Цей період має бути безперервним, проте у деяких державах, таких як Франція, Німеччина, Португалія чи Польща, до нього може бути зарахований час, проведений у країні у статусі наукового співробітника, стипендіата чи особи, яка перебувала під тимчасовим захистом. Таким чином, безперервна участь у науковій діяльності розглядається як доказ реальної інтеграції в суспільство.

Другим ключовим критерієм є наявність стабільного джерела доходу – заробітної плати або гранту, що засвідчує фінансову самодостатність заявника. У випадку науковців це, як правило, підтверджується трудовими контрактами з університетами чи науковими інститутами, а також документами про участь у міжнародних програмах – Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA), Erasmus+, Horizon Europe тощо [6] [29]. У більшості держав-членів ЄС наукова діяльність, фінансована державними чи європейськими фондами, визнається як легальне та стабільне джерело доходу, що відповідає вимогам до натуралізації [30].

Третьою умовою є мовна та культурна інтеграція, яка зазвичай підтверджується складанням іспиту з державної мови або проходженням інтеграційних курсів. Однак у країнах, де діють програми підтримки дослідників (наприклад, у Німеччині, Нідерландах, Данії, Франції), рівень знання мови може бути знижений або взагалі не вимагається, якщо наукова діяльність ведеться англійською чи міжнародною мовою науки [31]. Для українських науковців це створює додаткові можливості прискореної натуралізації без штучних бюрократичних бар'єрів.

Особливою підставою для набуття громадянства є виняткові заслуги перед державою, які у випадку науковців тлумачаться широко – від публікацій у міжнародних журналах і наукових відкриттів до участі у дослідницьких проєктах, що мають економічне чи соціальне значення. У Франції, наприклад, іноземці, які здійснили «видатний внесок у науку, культуру або економіку», можуть бути натуралізовані за прискореною процедурою *intérêt exceptionnel*, без дотримання мінімального строку проживання [20]. У Німеччині аналогічний механізм діє за § 10 StAG (3), який дозволяє скорочення строку проживання до трьох років за умови особливих заслуг [19].

Умовою завершення процесу є визнання заявником конституційних засад держави та відсутність судимості або дій, що становлять загрозу публічному порядку. Після позитивного рішення компетентного органу (міністерства, префектури чи президента)

науковець складає присягу на вірність державі, що завершує процедуру набуття громадянства.

Загалом, аналіз законодавства держав-членів ЄС свідчить, що наукова діяльність дедалі частіше розглядається як самостійна підстава для прискореної натуралізації, адже вона вважається внеском у розвиток національної інноваційної системи. Таким чином, європейська модель громадянства для науковців ґрунтується не лише на формальному проживанні, а й на принципі цінності знання як суспільного блага, що зміцнює як національну, так і європейську спільноту.

Висновки. Дослідження правових аспектів натуралізації українських науковців у державах Європейського Союзу засвідчує складний та суперечливий характер цього процесу. З одного боку, він є закономірним проявом інтеграції українських учених у європейський науковий простір, що відкриває широкі можливості для академічного розвитку, участі у міжнародних дослідницьких програмах і залучення до високотехнологічних проєктів. З іншого – натуралізація несе істотні виклики для України як держави, що втрачає частину свого інтелектуального потенціалу внаслідок тривалого перебування її громадян у наукових установах за кордоном.

Аналіз показав, що країни ЄС поступово формують гнучку модель залучення висококваліфікованих кадрів, у тому числі через спрощення процедур натуралізації для науковців. Це відповідає стратегічним цілям Євросоюзу щодо розвитку єдиного дослідницького простору, але водночас створює нерівновагу у збереженні людського капіталу України. Поступова натуралізація українських дослідників, особливо у Франції, Німеччині, Польщі чи Португалії, може призвести до формування стійкої української наукової діаспори, яка функціонуватиме поза межами українського правового поля.

Для України цей процес є викликом державного масштабу. Без зміни підходів до політики громадянства, без створення правових механізмів подвійної належності або інституційної підтримки українських учених за кордоном, існує ризик остаточної втрати значної частини наукового потенціалу. Саме тому актуальним є розроблення національної стратегії взаємодії з науковою діаспорою, укладення двосторонніх угод з державами ЄС про взаємне визнання наукових ступенів та забезпечення участі українських науковців, незалежно від їхнього громадянства, у програмах розвитку науки та освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. КНЕУ ім. В. Гетьмана. (2023). Правовий статус осіб, які перебувають під тимчасовим захистом у Європейському Союзі. Інституційний репозитарій КНЕУ. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0aac9f4-522b-4fa5-81c6-eb25364e6565/content>
2. European Commission. (2022). Migration and Home Affairs: Temporary protection for people fleeing the war in Ukraine. Brussels: European Union. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
3. European Union Migration and Law Blog. (2023). Towards temporary or prolonged protection? URL: <https://eumigrationlawblog.eu/towards-temporary-prolonged-protection/>
4. Right to Protection (R2P). (2023). Stateless persons who fled Ukraine after 2022. URL: <https://r2p.org.ua/page/stateless-persons-fled-ukraine-after-2022/>
5. National Bureau of Economic Research (NBER). (2023). The Impact of the War on Science in Ukraine. Cambridge, MA: NBER.
6. European Research Council. (2023). MSCA4Ukraine – Support for Researchers from Ukraine. Brussels: European Commission. URL: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/actions/msca4ukraine>
7. Scopus Analytics. (2024). Ukrainian research output: 2021–2023 comparison. Elsevier Insights Report.
8. Science|Business. (2024). Ukrainian scientific diaspora and long-term integration in EU research systems. URL: <https://sciencebusiness.net>
9. LinkedIn Data Insights. (2024). Ukrainian professionals in European academia and R&D sector. URL: <https://linkedin.com>
10. European Commission. (2024). EU Blue Card and citizenship opportunities for researchers. Brussels: Publications Office of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration>
11. Eurostat. (2024). Acquisitions of citizenship in the EU – 2023 statistics. Luxembourg: Statistical Office of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
12. Euronews. (2024). EU countries where it's easiest to get citizenship: Sweden, Romania and Italy lead the list. URL: <https://www.euronews.com>
13. Econ4UA. (2023). Ukrainian scientists abroad: mobility and integration data. URL: <https://econ4ua.org>

14. DAAD Brussels. (2023). Philipp Schwartz Initiative – Support for Researchers from Ukraine. URL: <https://daad-brussels.eu>
15. Polish Institute of International Affairs (PISM). (2023). Ukrainian researchers in the Polish Academy of Sciences. URL: <https://pism.pl>
16. Agence nationale de la recherche (ANR). (2023). Programme PAUSE for researchers at risk – Support for Ukrainian scholars. URL: <https://anr.fr>
17. Conférence des directeurs des écoles françaises d'ingénieurs (CDEFI). (2024). Programme Nadiya – Ukrainian researchers in French engineering schools. URL: <https://www.cdefi.fr>
18. Верховна Рада України. (2001). Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
19. Bundesministerium des Innern und für Heimat (BMI). (2023). Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG) – § 10 Einbürgerung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stag/_10.html
20. Code civil (France). (2024). Article 21-19 – Naturalisation pour intérêt exceptionnel. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006419388
21. Polish Citizenship Act. (2023). Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2 kwietnia 2009 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20090980602/U/D20090602Lj.pdf>
22. Czech Ministry of the Interior. (2023). Highly Qualified Employee Programme – Conditions for Permanent Residence. URL: <https://www.mvcr.cz/mvcren/article/highly-qualified-employee.aspx>
23. European Migration Network Portugal. (2024). Counting temporary protection towards residence for citizenship eligibility. URL: <https://emn.gov.pt>
24. Assembleia da República. (2023). Lei da Nacionalidade (Lei n.º 37/81, de 3 de Outubro, com alterações). Diário da República. URL: <https://dre.pt/dre/detalhe/lei/37-1981-351427>
25. Bundesministerium des Innern und für Heimat (BMI). (2024). Gesetz zur Modernisierung des Staatsangehörigkeitsrechts (StARModG). Berlin: BMI. URL: <https://www.bmi.bund.de>
26. Ministerio de Justicia de España. (2024). Ley 20/2022, de 19 de octubre, sobre el procedimiento de adquisición de la nacionalidad española por residencia. Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es>
27. European Commission. (2024). Erasmus+ Programme Guide. Brussels: Publications Office of the EU. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
28. European Commission. (2023). Guidelines on financial independence requirements for long-term residents and citizenship applicants. Brussels: Directorate-General for Migration and Home Affairs. URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu>
29. OECD. (2023). Integration of Highly Skilled Migrants: Language and Cultural Adaptation Policies in the EU. Paris: OECD Publishing. URL: <https://www.oecd.org>

REFERENCES

1. KNEU im. V. Hetmana. (2023). Pravovyi status osib, yaki perebuvaliut pid tymchasovym zakhystom u Yevropeiskomu Soiuzi. Instytutsiinyi repository KNEU. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0aac9f4-522b-4fa5-81c6-eb25364e6565/content>
2. European Commission. (2022). Migration and Home Affairs: Temporary protection for people fleeing the war in Ukraine. Brussels: European Union. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
3. European Union Migration and Law Blog. (2023). Towards temporary or prolonged protection? Retrieved from <https://eumigrationlawblog.eu/towards-temporary-prolonged-protection/>
4. Right to Protection (R2P). (2023). Stateless persons who fled Ukraine after 2022. Retrieved from <https://r2p.org.ua/page/stateless-persons-fled-ukraine-after-2022/>
5. National Bureau of Economic Research (NBER). (2023). The Impact of the War on Science in Ukraine. Cambridge, MA: NBER.
6. European Research Council. (2023). MSCA4Ukraine – Support for Researchers from Ukraine. Brussels: European Commission. Retrieved from <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/actions/msca4ukraine>
7. Scopus Analytics. (2024). Ukrainian research output: 2021–2023 comparison. Elsevier Insights Report.
8. Science|Business. (2024). Ukrainian scientific diaspora and long-term integration in EU research systems. Retrieved from <https://sciencebusiness.net>

9. LinkedIn Data Insights. (2024). Ukrainian professionals in European academia and R&D sector. Retrieved from <https://linkedin.com>
10. European Commission. (2024). EU Blue Card and citizenship opportunities for researchers. Brussels: Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/migrant-integration>
11. Eurostat. (2024). Acquisitions of citizenship in the EU – 2023 statistics. Luxembourg: Statistical Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
12. Euronews. (2024). EU countries where it's easiest to get citizenship: Sweden, Romania and Italy lead the list. Retrieved from <https://www.euronews.com>
13. Econ4UA. (2023). Ukrainian scientists abroad: mobility and integration data. Retrieved from <https://econ4ua.org>
14. DAAD Brussels. (2023). Philipp Schwartz Initiative – Support for Researchers from Ukraine. Retrieved from <https://daad-brussels.eu>
15. Polish Institute of International Affairs (PISM). (2023). Ukrainian researchers in the Polish Academy of Sciences. Retrieved from <https://pism.pl>
16. Agence nationale de la recherche (ANR). (2023). Programme PAUSE for researchers at risk – Support for Ukrainian scholars. Retrieved from <https://anr.fr>
17. Conférence des directeurs des écoles françaises d'ingénieurs (CDEFI). (2024). Programme Nadiya – Ukrainian researchers in French engineering schools. Retrieved from <https://www.cdefi.fr>
18. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Zakon Ukrainy “Pro hromadianstvo Ukrainy” vid 18 sichnia 2001 r. № 2235-III (iz zminamy). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
19. Bundesministerium des Innern und für Heimat (BMI). (2023). Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG) – § 10 Einbürgerung. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/stag/_10.html
20. Code civil (France). (2024). Article 21-19 – Naturalisation pour intérêt exceptionnel. Légifrance. Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006419388
21. Polish Citizenship Act. (2023). Ustawa o obywatelstwie polskim z dnia 2 kwietnia 2009 r. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20090980602/U/D20090602Lj.pdf>
22. Czech Ministry of the Interior. (2023). Highly Qualified Employee Programme – Conditions for Permanent Residence. Retrieved from <https://www.mvcr.cz/mvcren/article/highly-qualified-employee.aspx>
23. European Migration Network Portugal. (2024). Counting temporary protection towards residence for citizenship eligibility. Retrieved from <https://emn.gov.pt>
24. Assembleia da República. (2023). Lei da Nacionalidade (Lei n.º 37/81, de 3 de Outubro, com alterações). Diário da República. Retrieved from <https://dre.pt/dre/detalhe/lei/37-1981-351427>
25. Bundesministerium des Innern und für Heimat (BMI). (2024). Gesetz zur Modernisierung des Staatsangehörigkeitsrechts (StARModG). Berlin: BMI. Retrieved from <https://www.bmi.bund.de>
26. Ministerio de Justicia de España. (2024). Ley 20/2022, de 19 de octubre, sobre el procedimiento de adquisición de la nacionalidad española por residencia. Boletín Oficial del Estado. Retrieved from <https://www.boe.es>
27. European Commission. (2024). Erasmus+ Programme Guide. Brussels: Publications Office of the EU. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
28. European Commission. (2023). Guidelines on financial independence requirements for long-term residents and citizenship applicants. Brussels: Directorate-General for Migration and Home Affairs. Retrieved from <https://home-affairs.ec.europa.eu>
29. OECD. (2023). Integration of Highly Skilled Migrants: Language and Cultural Adaptation Policies in the EU. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org>

MAKAROV MYKHAILO

PhD, Researcher, Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development NALS of Ukraine

LIUBCHYCH ANNA

PhD in Law, Senior Researcher, Scientific Secretary of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development NALS of Ukraine

LEGAL ASPECTS OF NATURALIZATION OF UKRAINIAN SCIENTISTS IN EU MEMBER STATES

Abstract. The article examines the legal aspects of the naturalization of Ukrainian scientists in the European Union member states following the beginning of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022. It analyzes the scale of scientific migration, the dynamics of researchers' relocation, and the formation of the Ukrainian scientific diaspora in the EU. Special attention is paid to the legal status of Ukrainian scholars abroad, the functioning of the temporary protection mechanism, and its impact on the citizenship acquisition process. The paper defines the essence and legal nature of naturalization in European law, outlines the procedural aspects of citizenship acquisition by scientists, compares naturalization conditions across several EU states (in particular Germany, France, Poland, and Portugal), and highlights the specific features of the legal position of individuals who have undergone naturalization.

The legal consequences of naturalization for Ukrainian scientists are examined, including the loss of Ukrainian citizenship, changes in tax and social status, expansion of academic rights within EU citizenship, and the formation of a new model of a mobile European researcher of Ukrainian origin. It is emphasized that, for Ukraine, the naturalization of scientists abroad represents a serious challenge associated with the outflow of intellectual capital, the weakening of the national scientific system, and the threat of losing human potential.

The conclusions justify the need for the development of a state policy to support the Ukrainian scientific diaspora, create legal mechanisms for maintaining the connection between naturalized scholars and Ukraine, and gradually revise the concept of citizenship in view of modern academic and migration realities.

Problem Setting. After 2022, the full-scale Russian invasion of Ukraine caused a large-scale displacement of Ukrainian citizens, including a significant number of scientists and researchers. The issue of their legal status, integration, and naturalization within the European Union has become a pressing problem for both Ukrainian and European legal and academic systems. Understanding the mechanisms, conditions, and legal consequences of naturalization for Ukrainian scholars abroad is crucial for maintaining intellectual continuity and shaping Ukraine's postwar scientific and human capital policy.

Analysis of Recent Researches and Publications. Among Ukrainian scholars who have studied the relevant issues, attention should be drawn to the works of V. Semynozhenko, L. Lytvynenko, O. Zelinskyi, O. Podrez-Riapolova, S. Hlibko, O. Bieliaieva, A. Liubchych, and others, which analyze the issues of state policy in the field of science, international academic mobility, and the legal regulation of the status of scientists. Their studies emphasize the necessity of creating conditions for preserving Ukraine's intellectual potential, developing an effective system to support Ukrainian scientists abroad, and ensuring gradual integration into the European Research Area.

Among foreign publications, notable are the studies focusing on the EU's policy toward highly qualified migration – particularly research conducted under the auspices of the European Migration Network, OECD, and MSCA4Ukraine, as well as analytical reports from Horizon Europe and Erasmus+ programs, which outline trends in professional adaptation and naturalization of foreign scientists. These studies approach naturalization not only as a legal process but as one of the key instruments for attracting intellectual capital and ensuring the sustainable development of Europe's scientific systems.

Target of Research. The purpose of this article is to analyze the legal aspects of the naturalization of Ukrainian scientists in EU member states, determine the peculiarities of their legal status after 2022, examine the conditions and consequences of citizenship acquisition, and outline the problems and risks faced by Ukraine due to the outflow of scientific potential.

Article's Main Body. The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in 2022 triggered one of the largest waves of forced migration of scientists in Europe's recent history. The temporary protection mechanism introduced by the European Union under Council Directive 2001/55/EC provided Ukrainian citizens, including researchers, with the right to reside and work in EU member states. For Ukrainian scientists, this framework ensured continuity of academic activity and access to European research infrastructure.

However, the temporary nature of this protection created legal uncertainty. It does not automatically lead to permanent residence or citizenship, and the period of stay under temporary protection is not always counted toward the residency term required for naturalization. Some EU states – notably Germany and Portugal – have introduced exceptions allowing this period to be recognized as part of continuous legal residence if the individual remains professionally active and maintains legal status.

Naturalization procedures for scientists differ among EU member states. In most countries, a general requirement of five years of legal residence applies. Nevertheless, special provisions exist for individuals who have made significant contributions to science, education, or culture. For instance, Germany's Staatsangehörigkeitsgesetz allows a reduction of the required residency period to three years for distinguished researchers, while France's Code civil enables “naturalization in the national interest” (*intérêt exceptionnel*) for persons who have made exceptional scientific or cultural contributions.

Similarly, Poland, Portugal, and the Czech Republic provide preferential conditions for academics whose activities benefit national research and innovation development.

In addition to residence duration, applicants must demonstrate financial independence, integration into the host society, and language proficiency. For scientists, proof of stable income typically includes employment contracts with universities or research institutes, or participation in international grant programs such as Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA), Erasmus+, and Horizon Europe. Many EU states acknowledge these research grants as legitimate and stable sources of income, aligning with naturalization requirements.

Therefore, naturalization functions both as a legal pathway to full integration in the European academic space and as a potential source of intellectual capital loss for Ukraine. The formation of a stable Ukrainian scientific diaspora in the EU brings long-term benefits for international cooperation but simultaneously challenges Ukraine's ability to restore its research and innovation capacity in the postwar period.

Conclusions and Prospects for the Development. Naturalization of Ukrainian scientists in EU countries represents a complex socio-legal phenomenon combining migration, academic integration, and citizenship policy dimensions. While the European legal framework provides flexible mechanisms that facilitate naturalization for highly qualified professionals, these processes simultaneously contribute to the structural weakening of Ukraine's domestic scientific system.

To mitigate negative consequences, Ukraine should develop a coherent state policy aimed at maintaining institutional and professional ties with naturalized scholars abroad. This may include the creation of a legal mechanism for dual academic affiliation, the establishment of national programs for scientific cooperation with the Ukrainian diaspora, and participation in joint EU-funded research networks.

Future development should also involve the modernization of Ukrainian citizenship legislation, allowing for conditional dual citizenship for scientists and researchers engaged in international projects of national importance. Such a step would harmonize Ukrainian law with European integration standards and help preserve the intellectual bridge between Ukraine and the EU.

Key words: naturalization, citizenship, scientists, European Union, legal status, scientific migration, temporary protection, EU citizenship.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Макаров М. В., Любич А. М. Правові аспекти натуралізації українських науковців у державах ЄС. *Право та інновації*. 2025. № 3 (51). С. 7–18.